

A ROMÁN JOBBÁGYOK TÖRTÉNETÉBŐL.

Román történetirók,¹⁾ mint Papiu Ilarián,²⁾ Densusián Miklós,³⁾ Brezoián János,⁴⁾ Bălcescu Miklós,⁵⁾ Láurian Trebonián,⁶⁾ Xenopol A. D.,⁷⁾ Sinkai György,⁸⁾ Maior Péter⁹⁾ és a többi mind, a kik hazánk történetéből a román nép helyzetével foglalkoztak; román költők, minő különösen Marosán András, bizonyos keserűséggel irnak a román jobbágyok sorsáról, és a jobbágyi rendszer mostohaágaiért a felelősség egész terhét az erdélyi három kiváltságos nemzet nyakába tolják.

Hát hiszen a jobbágyok sorsa sehol a világon nem volt minden sanyaruság nélküli, és bizonyára elferdítené a tényeket az, a ki azt mondaná, hogy Magyarországon a jobbágyok élete valami boldog volt, hisz felkelések, lázadások bizonyítják az ellenkezőt.

Hanem az is célzatosan cselekszik, a ki minden felelősséget oly intézményért, mely Magyarországon is idegen volt, egyetlen ország népének nyakába akar akasztani, a mint ezt a román történetirók nagy része cselekszi.

A jobbágyoknak helyzete Magyarországon semmi esetre sem volt örvendetes. Törvényeink azonban nem voltak embertelenek. Egyes földesur kegyetlen, zsarnoki hajlamokkal bíró, de a másik jó szivű és nemes gondolkozású volt; egy helyt tehát a jobbágy jó bánásmódban részesült, más helyt szenvedett, de törvényeink embertelenek nem voltak.

Az Approbaták és a Compillaták abbeli tilalmát, mely szerint parasztnak posztóruhát, csizmát, dupla forintos süveget, nadrágot, gyolcs inget viselni, lovat tartani,¹⁰⁾ fegyvert hordani szabad nem

¹⁾ Istoria românilor din Dacia Superioară. ²⁾ Revoluțiunea lui Horia in Transilvania și Ungaria. ³⁾ Vechile instituțiuni ale României. ⁴⁾ ⁵⁾ ⁶⁾ ⁷⁾ ⁸⁾ ⁹⁾ Istoria românilor. — ¹⁰⁾ Approb. V. R. 47. Edictum.

volt, nem tartom valami rendkívül súlyos intézkedésnek, s ha a jobbágy-rendszert a kor szelleméből kifolyó intézmény gyanánt Magyarországon is bevették, embertelennek nem lehet tartani a törvény azon intézkedéseit sem, melyek szerint a jobbágyok a földhez tartozók — glebae adstricti — levén, szabadon nem költözhettek s mint jobbágy földesurának hatalma alatt állott.

Azonban törvényeink sok humánus rendelkezést is foglalnak magukban; így megrendelik, hogy jobbágy asszonyok, leányok istenesen való férjhezmenetelekben földesurok által 100 frt büntetés terhe alatt ne impediáltassanak.¹⁾

Az 1624-diki gyulafehérvári országgyűlés 8-ik t.-cikkelye kimondja, hogy az iskolától a jobbágy-gyermek, 1000 forint büntetés terhe alatt vissza ne tartassék.

Ezekhez hasonló több törvényes intézkedésről tehetnék még említést, a melyek a mellett bizonyítanak, hogy nálunk a törvényhozás, a közvélemény s illetőleg a nemesi felfogás a jobbágyot mégis mindig csak embernek tartotta — és a jobbágy fogalmát a rab fogalmától mindig megkülönböztette.

Nálunk nem volt külön törvény alkotva román, magyar, tót stb. jobbágy számára; a ki ezen állapotban volt, az egy törvény alatt állott.

Ettől azonban eltekintek és azt mondom, hogy a magyar, a székely és a szász nem érezvén magát atyafiságban a román jobbágygyal, arra súlyosabb terheket rakott; vagy állítsuk azt, a mi különben szintén nem áll, hogy a magyar, a székely és a szász épen azért, mert a románt idegen fajnak tartotta, jobbágygyá tette; rabbá azonban nem aljasította sohasem, pedig nem volt saját véréből való vér és saját husából való hus.

A román történetírók bizonyos könnyelműséggel siklanak el a két román fejedelemség hasonló jobbágy-intézménye felett és hallgatással mellőzik a jobbágy-állapotot, melybe a román elem a román elemet döntötte volt, sőt mi több, Brezoián János²⁾ történész és társai a romániai állapotokért is magát Magyarországot teszik felelőssé. Né-

1) Approbb. III. R. 30 cz.

2) Fennebb idézett munkájának 76—81. lapjain. Papadopol Calimahi Sándor: Convorbiri Lit. 1887. évf. 6. lapján.

mely román történetíró pedig épen szépíteni igyekszik a dolgot, fellette restelvén bizonyára, hogy a román bojárok saját véreikkel szemben hatalmasan túltettek a magyar földesurakon.

Mikor még a történelmet a tények valósága szerint irták, Can-temir Demeter¹⁾ például elismeri, hogy a román jobbágy sorsa a világ összes jobbágysai között a legsúlyosabb: a bojár szabadon eladhatja jobbágysait, épen mint a rabszolgákat.

Azt mondják, hogy a jobbágy-rendszert Mihály vajda, kit a román történelem Vitéznek nevez, vitte be a román fejedelemségekbe, a 16-ik század végén. Ez nem áll, mert megelőzőleg már voltak jobbágyok Romániában.

A fejedelemségekben a vecin (szomszéd), rumân (román) és a rob (rab) szó voltaképen egy fogalmat fejezett ki. Vecin (szomszéd) az volt, a ki innen Erdélyből, tehát a szomszédból ment át a román tartományokba s mint uratlan járókelő valamely bojár által elfogatott s jobbágygyá tétetett, mert megjegyzendő, hogy a román bojár bármely szabadon járó parasztra rátehetette a kezét s az, ha nem tudta bebizonyítani szabad, illetőleg bojári voltát, a földesur rabjává lett örök időkre, minden maradékaival együtt. Erdélyből jobb sors reményében sok jobbágy szökött ki Moldova és Oláhországba, de hát ott kegyetlenebb sorsban részesültek, mint itt. Sokan, a kik teheték, visszavándoroltak Erdélybe; az ily visszajötteknek, barangolóknak elfogatását törvényeink szintén megengedték.²⁾

A rumân (román) szó, mint alább róla meggyőződünk, a fejedelemségek törvényei és történeti adatai szerint szintén jobbágyot, rabszolgát jelentett, a mi onnan támadott, hogy akkor csak a paraszt nevezte magát nemzetisége szerint: rumân-nak, az ur már nem volt az, az magát már boier, tehát bojárnak nevezte.

Ugy a vecin-t, mint a rumân-t a két román fejedelemségben közösen rob-nak hívták, tanuskodik erről számos okirat. A jobbágy tehát, a ki rendszerint paraszt román volt, lett legyen erdélyi bevándorolt, vagy oláh fejedelemségi benszülött, rob-nak, rab-nak neveztetett, a szláv nyelven szerkesztett okiratok szerint, a szláv rob-ból.

¹⁾ Descriptio Moldaviae (Bukarest. 1872.) 119—124 lap.

²⁾ Approb. III. R. 31. t.

Nálunk a jobbágyot nem hívták rab-nak, csak a munkát nevezték el robot-nak, szolgainak. Mindezen elnevezések, fogalmak egészen elütnek a magyarországi elnevezésektől és fogalmaktól, követezőleg úgy áll a dolog, hogy jobbágy-rendszerét a két fejedelemségben a román elem ízlése és felfogása szerint rendezte be.

Cantemir szerint a bojár követeléseinek nem volt sem mértéke, sem határa. A jobbágyokat, mint rabszolgákat, adták, vették; tehát nem voltak a földnek tartozékai — glebae adstricti — hanem ingó dolgok; a földes urak elválasztották a földtől s eladták őket egymagukra is. A földesur, szorultságában, kiválasztott jobbágyai közül néhányat, elválasztotta atyjától a leányt, fivéréától a nővért, a szeretőt a szeretőtől s eladta őket más földesurnak adás-vevési szerződés mellett, a szerint, a mint egymás közt megegyeztek, fejenként 10 aranytól felfelé.

Maga Mihály vajda is vásárolt románokat, rabokat,¹⁾ jelesen megvette Micleát, az ő csapatával, Voinicult, Bárbult, Popát, Opreát, családjaikkal és ezekből sokakat el is ajándékozott; megvásárolta a Miksienest községbelieket, a kik magukat románokul, adták el s lettek a fejedelem rabjai.

Ezen adásvevés, csere általános volt a két román fejedelemségben.

Romániában a jobbágyságot az 1865. ápril. 23-án kihirdetett törvényezikkel törölték el, azonban daczára ennek még 1882-ben is támadtak ember-adásvevési szerződésekből kifolyó perlekedések.²⁾ Némely bojár még akkor sem akart tudni arról, hogy a törvény mind ezen embertelen szerződéseket semmiseknek, sőt a szerződő felek ezen tényeit büntetendő cselekményeknek nyilvánította.

A rabkereskedés annyira ment volt már a két fejedelemségben, hogy önként, szabademberek is eladták magukat másoknak; vagy szabad szülő eladta gyermekét, feleségét, önmagát, összes gyermekeivel és maradékaival együtt.

Az ily szerződéseket eddig zár alatt tartották a román történetirók. Ugy gondolkodtak, hogy azoknak közreadásával ártanának a román népnek. Féltékenyen őrzött néhány ilyen szerződést a román állam-levevéltár Bukarest városában, melyek a jobbágy-viszonyokra bizonyára nem is árnyat, hanem vastag sötétséget vetnek.

¹⁾ Conv. Lit. 1887. 10 lap.

²⁾ Brezoián I. fennebb idézett művében a 78, 79 lapokon.

Hanem 1887-től fogva valahogy liberálisabb szellem nyilatkozik. A Converbiri Literare 1887. és 1888-diki évfolyamában már több ily szerződéssel találkozunk.

A magyar irodalom aligha ismer efféléket. Ime itt közlök egy nehányat.

Egy okmány, a melyben egy anya eladja két gyermekét 1652 június 29-én: ¹⁾

„Ugyanis én Anna, Jane felesége, ezen okmány által írom és vallom, hogy eladtam két gyermekemet, egy fiut és egy leányt, névszerint Pantazit és Kristinát, Gavril papnak, 20 ughiu ²⁾ árért; azonban igen nagy szükség által kényszerítve adtam el, mert majdnem éhen haltunk, a nagy éhség idején, mikor egy véka gabona ára egy arany volt. Stefán (István) és Vaszilie (László) vajdák idejében — legyenek a Gábor papé s ő szentsége gyermekeié és unokáié, mint jószághoz tartozó czigányok, örökön örökké.“

A szerződés a fennebb irt időben Piatra városában kelt.

Ugyanezen okmány még a következő adás vevést foglalja magában:

„Én is Anikó, Demeter felesége, eladtam egy fiamat, névszerint Jonáskút, Gábor papnak, 16 ughiu árért, hogy ő szentségének gyermekeinek és unokáinak egyházi jószágon czigány legyen örökkön örökké.“

Ime egy másik okmány 1661-ből:

„Ugyanis én Jon, én Stáncs, én Lapadát, én Hristodor én Staico, én Stefán Dragomir, én Opreá, én Ilenl irtuk és valljuk ezen okmányunk által, hogy Stroe logofet ur kezében annál nagyobb hittel birjon, hogy tudják miszerint önkéntesen és senki által sem kényszerítve eladtuk magunkat románoknak ő uraságának. Én Jon, fiaimmal 12, én Stáncs fiaimmal 12, én Lapadát fiaimmal 15, én Christodor és én Dragomir 15, én Stefan Dragomir fiaimmal 10, én Oprea fiaimmal 12, én Staico magamat 8 és végre, én Ileul fiaimmal 12 ughiu árért. És mi mind ezen itt megirt összegeket kézhez vettük, hogy Ó Uraságának fiainak és unokáinak örökkön

¹⁾ Conv. Lit. 1887. évf. 9—10 lapon.

²⁾ Vert pénz, egy magyar arany értékű, hihetőleg az unurból ered. Lásd különben Cihac: Dict. d'Étym Élements Slaves. 437 lap.

örökké jószágbeli románjai legyünk s nagyobb hitelül, pecsét helyett ezen írást újunkkal megnyomtuk. Aláírva Gheorge, Gramaticul és Caracal okmánykiadó, hiteles személyek.

Ezen szerződés már azt mutatja, hogy egy család (apa 2—3 hihetőleg kiskoru fiával) közönséges ára 12—15 arany volt, míg két kifejlett ifju ára, mint a fennebbi okmányból meggyőződünk, 20 drb. arany volt, személyenkint tehát 10 drb. arany.

1665-ből közlöm a következő felszabadulási okmányt.

Én Simánka Demeter, testvéremmel Opreával valamint én Vojko Smanka Stán fia, én Negre, Mihui fia, testvéremmel Bázará Stánal és én Dediul Stán együttesen minden gyermekeinkkel ezen kötelező írásunkban írjuk és valljuk, hogy Elinka urasszony, Cantacuzin Constantin postelnik özvegye kezében annál nagyobb biztosítékul szolgáljon, de, hogy tudva is legyen, miszerint mindnyájunkat, fennebb irottakat nevezett urasszony az istenre, saját elhalt szülőinek üdvösségére gondolván pománából nekük megbocsátott és a román-ságból felszabadított; mindazonáltal ugy és azon feltétel alatt, hogy ha mi és maradékaink közül bár ki is magát román gyanánt ismét másoknak eladná, joga legyen azokat ismét románjaivá tenni.

Ezen okmány arra vet világot, hogy az ember-adás-vevési szerződések a két román fejedelemségben közdivatban voltak.

Ezen egyébiránt nagyon nem csodálkozhatunk. Hiába lett szabad valaki, mert szabdságát nem tudta megbecsülni; önállóan birtok és vagyon nélkül megélni nem tudott. Szerette, hogy róla mások gondoskodjanak.

Az ily rabszolgával úgy bántak a bojárok, mint a cigányokkal. A cigányok pedig a bojárok felfogása szerint nem voltak emberek, hanem eladható, kicserélhető állatok, mutaja ezt Ghica Gergely fejedelemnek 1766. január 25-én kiadott rendelete,¹⁾ melyben egy cigányné ára 30 leu (egy régi leu 15 kr.) körülbelül 4 frt 50 krban állapittatik meg. A férfi cigány ára ezen rendelet szerint 40 leu (6 frt), a 16 éven alóli gyermek értéke 20 leuban (3 frtban) van meghatározva. Ezen összeg-eket kellett ugyanis megfizetni egyes cigányért az esetben, ha egyik földesur cigány-legénye beleszeretvén a másik földesur cigány-leányába, azt nőül akarja venni. A földesurak

¹⁾ Papiu J. Tesaur de monuminte III. K. 193—196 lapokon.

egymás között kiegyezhettek, hogy melyik bocsátja ki a cigány-leányt rabszolgaságából s adja át a másiknak korlátlan hatalma alá. Ezen rendelet megtiltja, hogy nem cigány cigányleányt vegyen feleségül, vagy nem cigánynő cigányhoz menjen feleségül. A papra, ki ily házasságokat létesít, szigoru büntetést szab a rendelet.

A 18-ik században a cigányok ára személyenként 20—170 tallér között váltakozott.

Czigányokra vonatkozó adás-vevési szerződés igen sok van. Legközelebbről ugyancsak a Convorbiri Literare bukaresti folyóirat 1889. január hóban megjelent füzetében 20-at közölt.

Százhetven talléron adott el 1803 február 8-án egy szép és mindenféle házimunkában jártas Manda nevű cigánynét Szokotean Constantinnak Nikulescu Constantin.

1805-ben ugyanezen Szokotean kénytelen volt egy pár ökröt adni egy Tudora nevű cigánynéért, kibe egy igen munkás kovács cigánya beleszeretett.

1784-ben egy öt lélek ből álló cigánycsalád 255 talléron kelt el

A házasságok közvetítésének leggyakoribb módja volt különben a csere; leányért adtak leányt, fiúért fiút s ha némi fogyatkozást tapasztaltak, adtak még ráadásul kecskét, borjut, vagy pénzt is.

A megelőzőleg közlött szerződések mutatják, hogy a szabad románok úgy adták el magukat, hogy velük úgy bánjanak el a földesurak, mint a cigányokkal. És a bánásmód olyan is volt. A rabokat, tehát a jobbágyokat, adták és vették. Már megelőzőleg érintettem azt is, hogy a bojár mindenható volt. Maga látott törvényt rabszolgája felett s mert gyakran minden igaz ok nélkül meg is ölte, egy törvény keletkezett, mely ettől a földesurakat eltiltotta.

*

Láthatólag a magyarországi s a romániai jobbágyállapotok között nagy a különbség

Ezen különbséget akartam feltüntetni, mely annál sajnálatra méltóbb, hogy Romániában a román bojár saját vérért nyomta el, még pedig oly mértékben, minővel Európában alig találkozunk.

Tettem ezt azon román történetirókkal szemben, a kik a román jobbágyot csak a magyar államban látták elnyomatásban.